

Novohradské osvetové stredisko (NOS) Lučenec v rámci monitoringu záujmovej umeleckej činnosti v Novohrade a Malohonte predstavuje cyklus – predstavujeme členov štúdia AVT.

Adela Balázsová

Narodila sa v Lučenci (1946) a v marci oslávi životné jubileum. Vystriedala viacero profesií: pracovala ako barmanka, čašníčka a predavačka. Skoro celý život prežila v rodnom meste, okrem obdobia cestovania po svete, keď sprevádzala manžela – hudobníka.

Po jeho smrti sa naplno začala venovať výtvarnej tvorbe, ku ktorej inklinovala od detstva. Častým motívom obrazov je jej veľmi blízke mesto Lučenec. Na prvú kresbu sa nedá zabudnúť.

Bola určená pre vnučku, namaľovala ulice starého Lučenca tak, ako si ich uchovala v pamäti a, žiaľ, dnes už zostali len na obrazoch. Jej tvorba je žánrovo a tematicky veľmi rozmanitá. Neskôr sa venovala krajinomalbe a portrétom. S úspechom vystavovala aj na krajských a celoštátnych výtvarných podujatiach.

Členkou okresného štúdia amatérskej výtvarnej tvorby (AVT) pri Novohradskom osvetovom stredisku v Lučenci je už dvadsať rokov. Pravidelne sa zúčastňuje výtvarných školení či tvorivých dielní.

Z mnohých **výstav** vyberáme:

- samostatná výstava pri životnom jubileu v Dome Matice slovenskej v Lučenci (2006),
- **Jesenné stretnutie 2009**, Filákovský hrad vo Filákovke,
- **Výtvarné spektrum 2012**, krajská súťaž v Múzeu SNP v Banskej Bystrici,
- samostatná výstava 60 obrazov na MsÚ Lučenec (16. 3. 2021): predstavuje prierez jej tvorby, zahŕňa kresbu, portréty ľudí i zvierat, krajinky, mince či mozaiku,
- **Jesenné stretnutie 2017** (22. 9. – 8. 10. 2017), výstava 21 autorov, členov štúdia AVT pri NOS, v NMG Lučenec, *Synagoga v Lučenci*, olej,
- **Výtvarné spektrum 2017**, celoštátna súťaž neprofesionálnej výtvarnej tvorby, Trenčín,
- **Novohradský salón 2019** (19. 2. – 3. 3. 2019), výstava neprofesionálnych výtvarníkov okresného štúdia v priestoroch NMG Lučenec,
- **Výtvarné spektrum 2020** (11. 9. – 4. 10. 2020), Dubnický kaštieľ, Dubnica nad Váhom, *Imriško I, III*, olej.

Ocenenia:

- čestné uznanie v súťaži Výtvarné spektrum v Humennom za tvorbu *Laco a opica*.

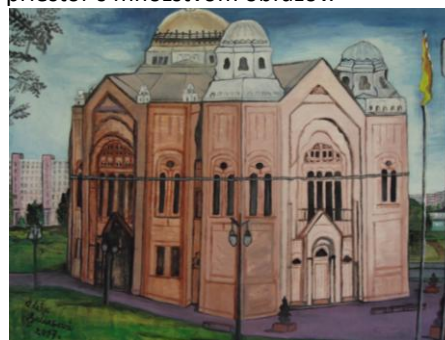
Pokračovanie na s. 2

■ Výtvarné spektrum 2011, celoslovenské kolo, *Koníky*, olej.

sa jej pomaly mňajú zásoby plátna a farieb. Maľuje doma, jej byt je v podstate jeden veľký ateliér a zároveň výstavný priestor s množstvom obrazov.

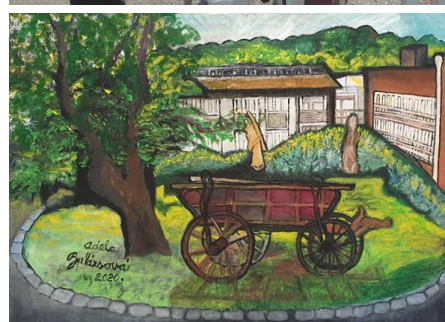
■ Výtvarné spektrum 2012 (kategória C, inštitná tvorba), Čestné uznanie za *Rodinné puto*, olej, *Mexiko*, olej.

■ Výtvarné spektrum 2014, Čestné uznanie za *Lučenec I, II*, olej.

■ Výtvarné spektrum 2017 (kat. C, autori vo veku od 60 rokov), *Galéria – panoráma Lučenec*, olej.

■ Výtvarné spektrum 2018 (kat. D, inštitná tvorba, art brute, naivné umenie, umenie outsiderov atď.), *Ružová záhrada I, II*, olej.

■ Výtvarné spektrum 2020, *Imriško I, II*, olej.

V roku 2018 darovala mestu Lučenec tri obrazy na výstave Szabóov grafický Lučenec.

V období pandémie COVID-19 ju najviac trápia zatvorené obchody, lebo

Zdroj: Katalóg výstavy *Jesenné stretnutie 2017*.

Ľudia – roky – udalosti

Pavol Zelman: „Umenie má slúžiť všetkým ľuďom, nielen bohatým“

Maliar a sochár v slobodnom povolání **Pavol Zelman** sa narodil 26. 9. 1969 v Seredi, okres Galanta. Základné vzdelanie získal na ZŠ Komenského v rodnom meste (1976 – 84) a súbežne navštevoval výtvarný odbor Ľudovej školy umenia v Seredi (1974 – 82) v triede Lýdie Scherhaufereovej. Po skončení gymnaziálnych štúdií v Seredi (1984 – 88) pokračoval na Vysokej škole výtvarných umení v Prahe (1988 – 89), ale štúdium nedokončil. Následne absolvoval základnú vojenskú službu v Hronskom Beňadiku (1989 – 91). Súkromné hodiny maliarstva a sochárstva získal v ateliéroch akademického sochára Tibora Bartfaya (1922 – 2015), akademického maliara Rudolfa Krivoša (1933 – 2020) a sochára Andreja Rudavského (1933 – 2016) v Bratislave.

Pred základnou vojenskou službou i po nej pracoval vo Filmových laboratóriách Koliba v Bratislave. V r. 1993 – 95 pôsobil ako slobodný umelec v rôznych mestách Európy – Norimberg, Saarbrücken (Nemecko), Amsterdam (Holandsko), Nice (Francúzsko) a ďalších mestách na Azúrovej riviére. V r. 1995 – 2002 pracoval ako policajt v Policajnom zbore pod Ministerstvom vnútra SR a 2002 – 07 žil opäť v Amsterdame. Od r. 2007 žije a tvorí v Lučenci.

Pavol, veľkú prax vo výtvarnom umení si získal ako pouličný maliar v Norimbergu.

Po skončení základnej vojenskej služby som sa v r. 1993 vydal získavať maliarske skúsenosti do Európy. Mojou prvou zastávkou bol Norimberg, kde som maľoval najprv na zemi, potom to boli veľkometrážne pastely na papieri s tematikou mestskej architektúry. V ďalšom období som sa zamestnal v aranžérskych dielňach Štátneho divadla v Norimbergu, kde som vyrábala kulisy pre rôzne divadelné predstavenia. V tomto období som sa venoval aj americkej technike AIRBRUSH, je to vlastne striekanie farieb na konkrétny predmet. V r. 1998 bol môj kamión v tejto technike publikovaný v anglickom medzinárodnom časopise Trucker. Nasledovali mestá Saarbrücken, Amsterdam a Nice, odkiaľ som sa vrátil na Slovensko a pracoval v Policajnom zbore SR.

V r. 2002 si opäť vycestoval do Amsterdamu, kde si žil a pôsobil až do r. 2007.

Áno, v Amsterdame som pôsobil ako maliar v slobodnom povolání, venoval som sa klasickej maľbe, najmä technike oleja na plátne. Študoval som tam v súkromných kurzoch zameraných na holandských veľikánov – Rembrandt, Vermeer, van Gogh a nizozemskú maľbu zátišia. Z Amsterdamu som veľa vandroval po blízkom i vzdialenejšom okolí, hľadal som nové námety pre svoju tvorbu – Mnichov, Stuttgart, Paríž, Marseille, Brémy a i.

Od r. 2007 žiješ v Lučenci. Čo ťa sem priviedlo?

V prvom rade sa zapájam do kultúrno-umeleckej činnosti mesta. Krátko po mojom príchode do Lučenca som mal svoju prvú výstavu obrazov v Dome kultúry Timrava. Potom pribudli výstavy v Redute (2008), opäť v Dome kultúry Timrava (2009) a v r. 2010 som svoje obrazy prezentoval na Smolenickom zámku. Od r. 2014 pravidelne vystavujem v Ruskom centre vedy a kultúry v spolupráci s Ruským veľvyslanectvom v Bratislave. Nasledujúce výstavy sa konali v r. 2016 a 2019.

Aké techniky využívaš vo svojej tvorbe?

Venujem sa maľbe, grafike, sochárstvu, reliéfu a reštaurátorstvu. Na svojom konte mám viacero realizácií – renovácia kostola v Branove, okres Nové Zámky, farma v Branove, hotel Hutník v Seredi, Rybárska bašta a Poľovnícka reštaurácia v Nitre, sieť pizzerií HOFFER v Nitre, Trnave, Bratislave, asi 20 diskoték – Africola Sered', Peklo Trnava, Disco Hlohovec a i. V súčasnosti hľadám svoj vlastný štýl v maľbe. Maľujem aj neosvedčenými výtvarnými technikami – rukami, pomocou papiera, skrátka, čo najmenej používam štetec.

Tvoje realizácie v Lučenci a okolí?

V Lučenci nájdeš môj výtvarný rukopis v hoteli Slovan, v hoteli Clavis, v Bistre u Zdena, v reštaurácii Biela labuť, v Strednej odbornej škole hotelovej na Ladove, v aquaparku Novolandia v Rapovciach, no najviac malieb som realizoval pre lučenskú nemocnicu. Som autorom aj dreveného srdca vysekaného z pagaštanového dreva pred bránou do starej nemocnice. V Lučenci sa mi veľmi páči, našiel som tu vzácny priestor pre realizáciu svojich diel – vodu, hory, prírodu... V súčasnosti pripravujem návrh na plastiku Pelikána, ktorá by mala stáť pred železničnou stanicou v Lučenci.

A tvoje ďalšie výtvarné aktivity?

Venujem sa umeleckému rezbárstvu, r. 2020 som z topoľového dreva vytvoril betlehem v Seredi,

Pokračovanie na s. 4

jednotlivé sochy majú výšku 150 – 180 cm, je to zatiaľ moja najväčšia figurálna kompozícia. Pravidelne chodím na odborné konzultácie k medailérovi Miroslavovi Rónaiovi (*1957) do Kremnice, ktorý ma zaučá do technicky nízkeho reliéfu. Som aj knižným ilustrátorom, doteraz som ilustroval štyri publikácie pre SAV v Bratislave. Poslednou je kniha Igora M. Tomu: Spomienky po rokoch (2020). Moja tvorba bola publikovaná v rôznych časopisoch a v televízii. Moje oleje na plátne (i veľkorozmerné) možno nájsť v mnohých krajinách sveta – USA, Japonsko, Taliansko, Nemecko, Holandsko, Rusko a i. Keďže som vyrastal v jednoduchých pomeroch, snažím sa žiť podľa kréda: „Umenie má slúžiť všetkým ľuďom, nielen bohatým“.

PhDr. František Mihály, DiS. art.

Pripomíname si

Lenka Dedinská

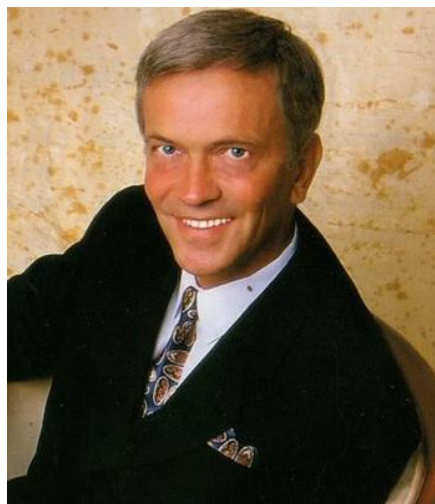
Učiteľka, výskumná pracovníčka, autorka učebníc, ochotníčka, zaslúžila školská pracovníčka **Lenka Dedinská** sa narodila sa 18. 3. 1916 v Tomášovciach, okres Lučenec. Študovala na gymnáziu (1927 – 31), Učiteľskom ústave (1932 – 36) v Lučenci a slovenský jazyk na Vysokej škole pedagogickej v Bratislave (1952 – 55), štúdium však nedokončila.

Ako učiteľka pôsobila na viacerých ľudových školách: Polichno, Hrabovo, Horná Zubrica, Kačanov, Michalovce, Lubina-Kľačky, Malachov a Lučenec. V r. 1952 – 78 pôsobila ako výskumná pracovníčka vo Výskumnom ústave pedagogickom v Bratislave. Od r. 1978 žila na dôchodku v Bratislave.

Bola autorkou publikácií: *Prednes a škola v zborníku Deti a umelecký prednes* (BA, 1969), *Návrh koncepcie a obsahu čítania a literárnej výchovy* (2. – 4. roč.) v systéme I. stupňa ZŠ (BA, 1973), *Červená čiapočka* (BA, 1958), *Keď knihy ožijú* (BA, 1972), *Kozliatka* (BA, 1977), *Pávi chvost* (BA, 1983) a i. Prispievala do časopisov: Evanjelický učiteľ, Učiteľské noviny, Komenský, Rodina a škola, Javisko, Novohradský hlas a i.

Podstatnú časť voľného času venovala ochotníckej činnosti – hereckej, režisérскеj i autorskej. Počas pôsobenia v Lučenci bola aktívnou členkou divadelného ochotníckeho súboru Timrava.

Lenka Dedinská zomrela 29. 10. 2003 v Bratislave, pochovaná je v rodinnom hrobe v Mlázdove, okres Poltár.

Juraj Fábry

Kultúrno-výchovný pracovník, spevák populárnych piesní, podnikateľ – vydavateľ odbornej literatúry – **Juraj Fábry** sa narodil 8. 12. 1948 v Partizánkom. Základnú i strednú školu navštevoval v Modrom Kameni, kde maturoval na tamojšej SVŠ (1966). Študoval na Vysokej škole dopravy a spojov v Žiline (1966 – 71), štúdium však nedokončil. Popri zamestnaní vyštudoval na Strednej knihovníckej škole v Bratislave (1976 – 79).

Pôsobil ako učiteľ na ZDŠ v Žiline (1972 – 74) a bol vedúcim oddelenia záujmovo-umeleckej činnosti v Dome odborov v Žiline (1974 – 91). Od r. 1992 bol spolunajateľom vydavateľstva AJFA + AVIS, s. r. o., v Žiline. V r. 1966 – 2000 sa ako spevák populárnych piesní zúčastňoval na rôznych súťažiach, festivaloch a iných umeleckých angažmán doma i v zahraničí. Na dôchodku žil v Žiline.

Na strednej škole založil s kamarátmi kapelu s názvom „The Blue Stone“, s ktorou sa zúčastnil na 1. ročníku súťaže Erb mesta Modrý Kameň (1966), kde zvíťazil s pesničkou „Mám rozprávkový dom“. Po maturite odišiel študovať do Žiliny, kde sa prihlásil na vtedajšiu vychýrenú amatérsku spevácku súťaž „Žilinské San Remo“, ktorú vyhral. Táto skutočnosť rozhodla o tom, že sa následne zúčastnil súťaží Detvianska zlatá ruža, Oravské synkopy, ale najmä celoštátnej televíznej súťaže Zlatá kamera.

Veľké prekvapenie zažil r. 1994, keď ho oslovil Ivan Krajčiek a ponúkol mu účinkovanie v televíznej relácii „Repete“. Bol to jeho príjemný comeback, počas ktorého si v relácii zaspieval a skamarátil sa s mnohými kolegami – Marcelou Laiferovou, Karolom Konárikom, Petrom Stašákom, Dušanom Grúňom, Robom Kazíkom, Michalom Dočolomanským, Novohradčanom Mirom Ličkom a i. V relácii zaspieval celkom päť piesní, ktoré neskôr zaradil i na svoje CD pod názvom *Z melódii kvet* (1997), nahraté v spolupráci s dirigentom Pavlom Zajáčkom. Vo svojom vydavateľstve AJFA + AVIS vydal dva zborníky piesní z REPETE: *Repetníček 1.* (1995) a *Repetníček 2.* (1996).

V období rokov 1991 – 92 účinkoval so svojou hudobnou skupinou POP TOP 7 v zahraničí – Švédsko, Fínsko, Luxembursko, Nemecko a Rakúsko. Jeho dcéra Zuzana Fábryová sa r. 1998 stala Miss SR. Jeho brat Mgr. Pavel Fábry (*1940) pôsobil ako stredoškolský učiteľ a neskôr aj ako zástupca riaditeľa na Konzervatóriu v Košiciach (1963 – 2008).

Juraj Fábry zomrel 15. 3. 2016 v Žiline, kde je pochovaný na novom cintoríne.

Bohumil Farkaš

Strojár, vysokoškolský učiteľ **doc. Ing. Bohumil Farkaš, CSc.** sa narodil 26. 9. 1937 v Kokave nad Rimavicou, okres Poltár, kde navštevoval Ľudovú školu (1943 – 46) a meštiansku školu v Lučenci (1946 – 52). Študoval na SPŠ leteckej v Mladej Boleslave a v Prahe (1952 – 54) a na SPŠ strojníckej a stavebnej vo Zvolene (1954 – 56). Následne v štúdiu pokračoval na Strojníckej fakulte Slovenskej vysokej školy technickej (SVŠT) v Bratislave (1956 – 61).

Pracoval ako vysokoškolský učiteľ na Strojníckej fakulte SVŠT

Pokračovanie na s. 5

v Bratislave (1961 – 98) a súbežne bol ústredným školským inšpektorom Ministerstva školstva SSR v Bratislave (1985 – 89). Od r. 1998 žil na dôchodku v Marianke pri Bratislave.

Vo svojej vedecko-pedagogickej činnosti sa zaoberal tepelnými a jadrovými energetickými zariadeniami a projektovaním energetických centrál. Na fakulte začínal na Katedre tepelnej techniky funkciou asistenta a svoju kariéru ukončil ako docent. Prednášal disciplíny: energetické stroje a zariadenia, priemyselné tepelné centrály, sekundárne okruhy jadrových centrál, projektovanie energetických centrál, chémia v energetike.

Bol autorom a spoluautorom niekoľkých vedeckých prác a monografií, ako i vysokoškolských učebníc a skript: *Sekundárne okruhy jadrových centrál* (1976), *Projektovanie energetických centrál* (1980), *Priemyselné tepelné centrály* (1986). Riešil viaceré vedeckovýskumné, projektové i tematické úlohy. Vykonal expertíznu činnosť, viackrát vystupoval s odbornými referátmi na domácich a zahraničných konferenciách – Moskva (1968), Drážďany (1980), Paríž (1986).

Doc. Ing. Bohumil Farkaš, CSc. zomrel 23. 3. 2008 v Bratislave, pochovaný je v Marianke, okres Malacky.

František Kubínyi

Právnik, politik, paleontológ, geológ, archeológ, historik umenia, statkár **František (Ferenc) Kubínyi** sa narodil 21. 3. 1796 vo Vidinej, okres Lučenec. Jeho otec Ondrej Kubínyi de Felsőkubin pochádzal z Liptova. Stredoškolské štúdiá absolvoval na gymnáziu v Banskej Bystrici (1808 – 11)

a na reformovanom kolégiu v Debrecíne (1812 – 14). Záujem o geológiu a paleontológiu v ňom v Banskej Bystrici prebudil prírodovedec, jeho učiteľ Kristián Andrej Zípsler (1783 – 1864). V r. 1815 – 19 študoval na Právnickej fakulte univerzity v Pešti.

Od r. 1819 pôsobil ako právny praktikant v Pešti, od 1821 ako podnotár, notár a slúžny Novohradskej stolice. Od r. 1843 hospodáril ako statkár na svojom majetku vo Vidinej. R. 1848 bol zvolený za poslanca uhorského snemu za Lučenec. Za aktívnu účasť v revolúcii 1848 – 49 bol odsúdený na deväť rokov väzenia, no už r. 1852 bol amnestovaný.

V r. 1853 – 61 sa venoval výlučne vedeckej práci. Z tohto obdobia pochádzajú niektoré jeho diela: *A Tisza medre, mint az ősemelősök sirketje, föld és őslénytani tekintetben* (Koryto rieky Tisa ako hrobka primátov z hľadiska geológie a paleontológie, 1855), *Őslénytani adatok Magyarországról* (Paleontologické údaje o Maďarsku, 1856), *Doctor Zipser Keresztély András életrajza* (Životopis Kristiána Andreja Zípslera, 1866), *A temetések és temetők* (Pohreby a cintoríny, 1869) a i.

V r. 1861 bol opäť zvolený za poslanca uhorského snemu za Lučenec. R. 1862 odcestoval spoločne s Arnoldom Ipolyim a Imrichom Henszlmanom do Carihradu, aby tam študovali uchovaných Korvínovcov. Niekoľkí Korvínovci, ktorých im Turci vrátili, sa následne dostali do knižnice Uhorskej akadémie vied. František Kubínyi sa stal zakladajúcim členom Uhorskej geologickej a Uhorskej archeologickej spoločnosti. V r. 1858 bol zvolený za čestného člena Uhorskej akadémie vied.

Materiál pre tento článok som získal z nasledovných zdrojov: Biografický lexikón Slovenska, 5. zv. Km – L, Martin. Slovenská národná knižnica

2013, s. 469, ako aj Új Magyar Életrajzi Lexikon, 3. zv. H – K, Budapest, Magyar Könyvklub 2002, s. 1233 – 1234.

František Kubínyi zomrel 28. 3. 1874 v Budapešti, miesto jeho pochovania nie je známe.

Mária Šmihlová

Bábkoherečka **Mária Šmihlová**, rodená Staššáková, sa narodila 13. 3. 1941 v Ďubákove, okres Poltár. Základné vzdelanie získala v rodisku a v Rimavskej Sobote, gymnázium navštevovala popri zamestnaní v Banskej Bystrici, kde maturovala r. 1966. Ako ochotníčka herečka účinkovala v Divadelnom ochotníckom súbore Andreja Sládkoviča v Banskej Bystrici (1957 – 60). V Krajskom bábkovom divadle v Banskej Bystrici po získaní výnimky z vysokoškolského vzdelania pôsobila ako bábkoherečka a herečka V r. 1961 – 96 v Krajskom bábkovom divadle (1961 – 96), r. 1991 premenovanom na Bábkové divadlo na Rázcestí v Banskej Bystrici. Ako animátorka účinkovala aj v Československej televízii v Bratislave (1961 – 90). Od r. 1996 žila na dôchodku v Banskej Bystrici.

Počas svojej bábkohereckej kariéry vytvorila niekoľko detských rozprávkových postáv: Princezná (Staronová komédia, 1961), Paolina (Kazisvet pán Casissietti, 1966), Rusovláška (Zlatovláška, 1970), Prasiatko (Medvedík Pa, 1982) a i. Okrem toho stvárnila aj viaceré charakterové postavy: Pani Hrabcová (Hašterica, 1978), Matka Čin-čin (Čin-čin, 1984), Nyola (Radúz a Mahuliena, 1986), Kráľovná (Mítve kráľovstvo, 1987), dvojrola – Doňa Belisa a šéfká cirkusu (Don Juan alebo Láska ku geometrii, 1996) a i.

Pokračovanie na s. 6

S bábkovým divadlom navštívila mnohé štáty sveta: Nemecko, Francúzsko, Belgicko, Holandsko, Alžírsko, Tunis, India, Barma, ako i všetky naše susedné štáty. Po celý svoj život sa riadila krédom: „Musím žiť tak, aby som sa nemusela za svoj život hanbiť, keď raz budem odchádzať...“

Mária Šmihlová zomrela 16. 10. 2012 v Banskej Bystrici, pochovaná je v urnovom háji v Banskej Bystrici – Kremničke, parcela C, 1. chodník, číslo hrobu 1085.

Karolína Štúrová

Slovenská národovkyňa, najmladšia a jediná sestra Ludovíta Štúra **Karolína Štúrová** sa narodila 23. 4. 1826 v Uhrovci, okres Bánovce nad Bebravou. Základné vzdelanie dostala od otca Samuela Štúra (1789 – 1851) v rodnom Uhrovci. Po skončení školy sa usadila u rodičov a pomáhala matke vo vedení domácnosti. Keď jej brat Ludovít Štúr (1815 – 1856) začal vydávať Slovenské národné noviny v Bratislave, presťahovala sa k nemu a viedla mu domácnosť. Po smrti otca sa aj s matkou Annou Štúrovou (1790 – 1853) presťahovali do rodičovského domu v Trenčíne, kde ju aj s bratom Ludovítom doopatrovali. (Spracované podľa publikácie: Mihalkovičová, B.: Ludovít Štúr – život a pamätné miesta. Bratislava, DAJAMA 2014, s. 74 – 75.)

V nasledujúcom období začali slovenských národovcov v rámci štátnej služby Rakúsko-Uhorska prekladať do neslovenského prostredia. Takéto preloženie postihlo aj jej najmladšieho brata Janka Štúra (1827 – 1905), ktorého vymenovali za župného úradníka vo Filakove (1857).

Spoločne s ním a jeho manželkou Amáliou Štúrovou sa do Filakova presťahovala aj Karolína Štúrová. Karolína vo Filakove nebola šťastná, pretože tam žili občania prevažne maďarskej národnosti. Ešte počas života vyslovila želanie, aby ju pochovali na cintoríne v Lučenci, pretože „... tam ešte počuť slovenskú reč“.

Karolína Štúrová zomrela na tuberkulózu vo veku 33 rokov 5. 6. 1859 vo Filakove, pochovaná je na cintoríne v Lučenci vedľa B. S. Timravy.

PhDr. František Mihály, DiS. art.

Iné významné výročia

Osobnosti

TURŇOVÁ, Mária, rod. Plvačková – 75. výročie narodenia (3. 3. 1946 Divín), operná speváčka. Účinkovala v Lúčnici, prvé angažmán získala v ostravskej opere, sólistka opery SND v Bratislave (od r. 1980). Od r. 2003 žije na dôchodku v Pezinku. V jednom z rozhovorov uviedla, že miluje svoj rodný kraj a Divín je pre ňu „najkrajší kút v šírom svete“.

PUPALA, Tibor – 95. výročie narodenia (4. 3. 1926 Točnica), amatérsky výtvarník, diplomovaný technik. Mladosť prežil v obci Vidiná, ktorej 10. júna 2004 daroval spolu 81 obrazov. Od r. 1952 bol členom krúžku výtvarníkov pri osvetovom stredisku v Lučenci. R. 1992 mal samostatnú jubilejnú výstavu celoživotného diela v Lučenci.

HRAŠKO, Ján, Ing. arch., CSc. – 20. výročie úmrtia (7. 3. 2001 Bratislava), architekt, historik umenia. V Bratislave pôsobil ako vysokoškolský učiteľ na SVŠT (1955 – 59), riaditeľ Slovenského pamiatkového úradu (1959 – 66), výtvarno-technický námestník ÚĽUV-u (1966 – 69) a riaditeľ Slovenskej národnej galérie (1969 – 73). Narodil sa 20. 7. 1923 v Kalinove, kde je aj pochovaný.

HUBACSEK, Žigmund – 115. výročie narodenia (8. 3. 1906 Budapešť), medirtec, insitný maliar, kníhviazač. R. 1910 sa presťahoval do Lučenca. Od r. 1947 bol výtvarníkom ÚĽUV-u.

Pri Okresnom osvetovom dome v Lučenci založil skupinu amatérskych výtvarníkov (1953).

SZLOSZJÁR, Pavol – 25. výročie úmrtia (9. 3. 1996 Filakovo), ochotnícky divadelný herec a režisér. Režijne nastudoval viac ako 30 divadelných predstavení, s veselohrou Sloboda, láska bol súbor úspešný na Jókaiho dňoch v Komárne (1975).

HREBENDA, Matej – 225. výročie narodenia (10. 3. 1796 Rimavská Píla), ľudový spisovateľ a kolportér. Knihy rozširoval po celom Slovensku. Prechodil Prahu, Viedeň, Pešť a Dolnú zem. Vydavatelia mu predávali knihy, ktoré spájali nielen s predajom, ale nimi poučal ľudí, šíril kultúru a osvetu. Životné zážitky a osudy z ciest po Uhorsku opísal vo *Vlastnom životopise*. „S batôžkom kníh, palicou v ruke a najčastejšie oblečeného do rimavského kroja – tak ho stretávali, bol priateľom všetkých dobrých ľudí – Matej HREBENDA-HAČAVSKÝ“.

ČORDÁŠ, Jozef – 160. výročie narodenia (17. 3. 1861 Rimavská Sobota), kamenár a sochár. V roku 1901 si otvoril ateliér v Lučenci a Rimavskej Sobote.

KUNSZT, Ján – 190. výročie narodenia (21. 3. 1831 Filakovo), bankový úradník, botanik. Publikoval mnoho štúdií z botaniky, jeho herbár obsahoval celú flóru Novohradu. Písal verše, poviedky, prekladal, ale venoval sa aj záhradníctvu.

ČUNDERLÍK, Ladislav – 110. výročie narodenia (26. 3. 1906 Sihla), hudobný organizátor a učiteľ, pseudonym Detvan. Od r. 1934 pracoval ako učiteľ v Lučenci. Je autorom zbierky básní. Zaoberal sa literárnou históriou, pedagogikou, folklórom a jazykovedou.

MÉZEŠ, Július – 45. výročie úmrtia (26. 3. 1976 Bratislava), učiteľ, školský a osvetový pracovník. Študoval na učiteľskom ústave v Lučenci. Pôsobil ako učiteľ v Hradišti, osvetový inšpektor okresu Lučenec (1945 – 46) a r. 1952 sa stal riaditeľom novozriadenej Osvetovej, neskôr Strednej knihovnickej školy v Bratislave. Zaslúžil sa o vybudovanie knihovnickeho školstva na Slovensku.

Pokračovanie na s. 7

KINCELOVÁ, Emília, rod. Margóčová, Mgr. – 85. výročie narodenia (26. 3. 1936 Lučenec), redaktorka, filmová kritička, novinárka. Špecializuje sa prevažne na film, píše filmové kritiky, reportáže z domácich a zahraničných filmových festivalov.

GAŠPAROVIČ, Ivan, Dr. h. c. doc. JUDr., CSc. – 80. výročie narodenia (27. 3. 1941 Poltár), prezident Slovenskej republiky (2004 – 2014).

GYURKOVITS, František – 145. výročie narodenia (28. 3. 1876 Budapešť), maliar a výtvarný pedagóg. Študoval v Budapešti, Paríži a Mníchove. R. 1913 sa presťahoval do Lučenca. Používal rôzne techniky, ale prevažovali olejomaľby. Bol majstrom kreslenia, dokonale zachytil atmosféru trhov. V medzivojnovom období vychoval viacero maliarov – J. Szabó, E. Fischer, L. Gandl...

KOHÁRY, Štefan II. – 290. výročie úmrtia (29. 3. 1731), básnik, poľný maršal, posledný hradný kapitán Fiľakovského hradu. R. 2019 vo Fiľakove odhalili jeho bronzovú bustu.

• **Udalosti**

▪ **140. výročie** (21. 3. 1881) – fúzie Rimavsko-muránskej železiarskej spoločnosti so sídlom v Rimavskom Brezove (založená 1852) a Šalgótarjánskej spoločnosti, čím vznikla Rimamuránsko-šalgótarjánska železiarska účasťinná spoločnosť so sídlom v Budapešti, ktorá sa stala najväčším vtedajším koncernom v Uhorsku.

▪ **160. výročie** (19. 3. 1861) – prvého čísla politického orgánu Slovákov „Pešťbudínske vedomosti“ v Budapešti. Prvým zodpovedným redaktorom bol Ján Francisci. R. 1870 vydávanie novín prešlo do Martina s premenovaním na „Národné noviny“.

▪ **70. výročie** (26. 2. 1951) – založenie Výskumnej ovocinárskej stanice zásluhou Júliusa Ďuriša, s prevádzkou sa začalo 4. 3. 1951.

▪ **55. výročie** (22. 3. 1966) – pripojenia Opatovej k mestu Lučenec ako jeho miestnej časti.

Stalo sa v regióne

Novohradská osвета virtuálne

Na základe opatrení ÚVZ SR bolo **zakázané usporadúvať hromadné podujatia kultúrnej** či inej podoby. V mesiaci február (1. 2. do 26. 2. 2021) sme uverejnili 14 aktivít na (<https://www.facebook.com/novohradskaosveta>):

1. 2. **TIMRAVA 2021** – videoprezenzácia z odborného seminára (2017), 1. časť.
2. 2. Kalendárne obyčaje – **Hromnice a Blažej**.
3. 2. **TIMRAVA 2021** – Krajom Timravy k 70. výročiu úmrtia spisovateľky, Boženy Slančíkovej-Timravy: fašiangové recepty z Kuchárskej knihy, rozprávka *Paškrtnej sluha*, čo iba rezance mal najradšej.
4. 2. **Fašiangové tance** (Káčerov, Ručníkový, Srdiečkový).
5. 2. **Spomíname na Paľa Bútora**, videoprezentácia.
9. 2. **Hrnčiarstvo na území Novohradu a Gemer-Malohontu v období stredoveku a včasnom novoveku** (online vysielanie prednášky PhDr. Alexandra Botoša).
12. 2. **TIMRAVA 2021** – online vysielanie z odborného seminára: Život a dielo B. S. Timravy (2. časť).
15. 2. **Fašiangy** v Radzovciach.
17. 2. **Pochovávanie basy**.
19. 2. Kalendárne obyčaje: **Popolcová streda**.
22. 2. **Píšeme na diaľku** – LK V.L.A.S.
24. 2. Kalendárne obyčaje: **Matej**.
26. 2. DS Timrava: **Zabudla som**, online vysielanie divadelného predstavenia.

Píšeme na diaľku

Vybrali sme z tvorby februárového virtuálneho Literárneho klubu V.L.A.S. Píšeme na diaľku – literárne tvorivé dielne uverejňujeme každý mesiac na www.facebook.com/novohradskaosveta.

Martin Dzúr

Malá revolta

Nechodím na exotické miesta, aby som mohol písať,
že pokora neznáša vôňu peňazí.
Nehľadím tvoje stehná, a predsa tuším, že dnešok určuje zajtrajšok
cez bankové kontá pravičiarov.
Nešepkám ti nežné hlúposti, aby si pochopila,
že úspech súčasníka znamená milióny vyplakaných očí a hladných detských rúk.
Nepoznáš ma, aby si sa dotkla zajtrajšieho rána
opretá o hrud' v drahom obleku na brehu šumiaceho oceánu.
Sklopíš oči vždy, keď ma môžeš zazrieť,
pretože ešte stále máš srdce.

Pekáreň

V pekárni na ulici 1. mája pracujú už o druhej ráno.
Ty ešte spíš a ja sa neviem rozhodnúť medzi svetom s dierkami ako v striedke chleba a chrumkavou kôrkou.

Byť pekárom, nenechám ťa prihorieť.

Povedačky na Polichne

Na Polichne, voľakedy, polichnianske ženy strihali si vlasy a predávali ich židovkám. Za peniaze si potom kupovali ručníčky na hlavu alebo iné veci na skrášlenie. Chudobnejšie si nemohli kupovať „parády“, ale peniaze šli na potrebné veci do domácnosti (súčasti náradia a pod.).

Keď bola krčma na Polichne ešte pri kostole, gazda, ktorý si rád vypil, zobral doma tajne, aby ho žena nevidela, vrece s ražou a niesol ho do krčmy k židovke (volali ju „Galuska“), aby mu naliala. Mal však smolu, lebo vrece bolo deravé, a tak jeho žena, po stope od raže, došla až do krčmy. Krčmárka jej vraví: „Jaj Zuzka, nehnevaj sa, nedala som mu pálenku“.

Chlapi sedia v polichnianskej krčme a rozprávajú sa. Zrazu vraví jeden z nich Paľovi-hrobárovi: „Paľo! A čože te sedíš tu v krčme, podaromnici, čo nejdeš jame kopati?“ „Nuž a načo mám kopati kot nemrú,“ vraví Paľo.

Đuro Leskoje sa ženil. V kostole už zvonili na sobáš a mladý zať nikde. Družbovia ho išli hľadať a našli ho v maštali pri statku. „Đuro a te si đe, vet už zvonja do kostola“, vravia družbovia. A Đuro na to: „A vet mám ešte čas“. Odvtedy sa v Polichne hovorievalo: „Máš čas ako Đuro Leskoje na sobáš“.

Humorno-erotický príbeh:

Polichnianskeho gazdu niekto udal, že páli doma pálenku. Predvolali ho na súd a fiškáli sa ho pýtajú, že či naozaj páli tú pálenku. Miesto gazdu ozve sa jeho žena: „Nuž pálime“. Tuto tejto rúrke, (ukázala mužovi na predok nohavíc) dávame tu do tejto kadí, (ukázala si na predok sukne) a tak pálime“. Fiškáli sa pochytili za bruchá a vravia: „Tak len chodte domov a páľte ďalej“, a nechali ich na pokoji.

Zdroj: www.polichno.sk

Kalendárne obyčaje:

GREGOR (12. marca)

Učiteľia vysielali školské deti na základe práva zakotveného vo vokátore (povolávací dekrét na nastúpenie do úradu, obsahujúci údaje o povinnostiach a pod.) po domoch, aby občania prispeli k ich obžive, na Gregora sa vyberali predovšetkým vajčička.

Už pred dňom Gregora rectori oznámili žiakom, ktorí z nich budú chodiť po gregorácii. Boli to zvyčajne najlepší žiaci, mali slušné vystupovanie a pritom boli aj fyzicky zdatní, aby vládali nosiť koše. 12. marca prišli chlapci ráno do školy so šablami, ktoré si vystrúhali z tvrdého dreva a zafarbili na červeno. Dievčatá priniesli stužky a po troch-štyroch priviazali na rukoväť šabiel. Rehtorka dala chlapcom košíky čiastočne naplnené sečkou, aby sa krehké podarúanky nerozobili. Ak patrili ku gregorácii vinš, prednášal ho jeden z chlapcov, ktorý bol od nosenia košov oslobodený. Bol vlastne ústrednou postavou, obvykle päťčlennej skupinky, a mal v nej aj rozhodujúce slovo.

Vinše a piesne, s ktorými chlapci prichádzali do domov, mali svoje regionálne varianty a odlišnosti.

Známe boli varianty vinša, s ktorým chodili chlapci v prvých rokoch nášho storočia v Novohrade:

*Nastal deň Gregora,
slávneho doktora,
preceptora,
jenž dítky miloval,
do školy verboval, vyučoval.
I my z božej vôle
vyšli sme zo školy
v túto chvíľu,*

*by sme verbovali,
do školy volali,
k tomuto cieľu.
Dajte nám synáčka,
vrátíme vám žiačka
i speváčka.
Dajte nám dcérečku,
vrátíme vám žiačku i speváčku*

JOZEF (19. marec)

V tradičnej kultúre sa s dňom Jozefa viazali zábavy, vinšovanie a spievanie pod oknami menovcom. Na mnohých miestach Slovenska sa tento deň považoval za prvý jarný deň, gazdovia obchádzali polia, prinášali zeleň. V Gemeri vykonávali magické očistné úkony, pôvodne obetného charakteru. Pred východom slnka zarezali čierneho capa a krvou pokropili zem v dome, aby vyhnali a ochránili dom pred blchami, hmyzom. Na Jozefa už mali byť všetky polia obrobené, hovorilo sa, že aj tej najposlednejšej vdove sa má prevrátiť pluh.

S dňom Jozefa sa viažu pranostiky o úrode:

- ❖ *Na Jozéfka slnčko dáva chléb a vínečko;*
- ❖ *Ak je na Jozefa pekne, bude úrodný rok, ak je mráz, bude veľa ovocia;*
- a o počasí:*
- ❖ *Ak na Jozefa vietor fúka, aj týždeň potrvá.*

Pochovávanie svetla – zabudnuté zvyky sklárov

Na Jozefa sa konalo slávnostné „pochovávanie“ svetla (kahancov). Všetci, čo predtým pracovali pri umelom osvetlení, sa vyobliekali do čierneho a zhromaždili v hute. Vytvorili sprievod na čele s majstrom, ktorý niesol na dlhej žrdi kahance. Lampášiky a kahance mali aj ostatní. Pochodovali s nimi po celej sklárskej osade, až na cintorín. Počas chodenia spievali rozličné smútočné piesne. Keď sprievod prišiel na cintorín, kahance, ktoré niesol majster, zakopali. Ostatní zapichli do zeme palice, na ktorých mali pripevnené a zažaté svoje svetidlá, plamienky horeli celú noc. Sklári takto symbolicky pochovali umelé svetlo. Po návrate z cintorína išli všetci do hostinca, kde sa držal kar za pochovaným svetlom. Na kare, ktorý trval do neskorej noci, sa za stáleho spevu pilo pivo a alkohol. Na druhý deň kahance pozbierali a odložili ich, aby im znovu slúžili, až príde zima.

Zdroj: J. Žilák – R. Kafka – Š. Repčok. Sklárne v Malohonte, 2001

SMRTNÁ NEDEĽA

Je dva týždne pred Veľkonočnou nedeľou a v tomto roku pripadá na 21. marca. Spájaná je s **vinšovaním Moreny** a pre tento jarný zvyk sú typické obchôdzky s figurínou. Podstatou obradu je symbolické vynesenie zimy z obce.

Pokračovanie na s. 9

V Novohrade sa používali aj iné názvy ako Morena, napr. **kysel'** a vtedy spievali: „*Tavo, kysel', tavo...*“. Zvyk sa zachovával vo viacerých obciach:

České Brezovo: Koniec zimy sa oslavoval utopením Moreny **bábrdle**. Bábrdľu zhotovili dievčatá obyčajne na priadkach. Bola z jedného šúpolia slamy, urobili jej hlavu a ruky. Vyobliekali ju do šiat, zástery, na hlavu jej dali šatku, ktorú vyzdobili stuhami. Na matku božiu s ňou chodili dievčatá z domu do domu. Bábrdľu cestou nieslo vpredu jedno dievča a za ňou kráčal hodný zástup dievčat, ktoré spievali: „*Bábrdľa, bábrdľa, de si prebejvala, tán hor, na ton konci ton Katkove domci*“. Tam, kde dievčatá prišli, spievali v kuchyni nábožnú pieseň: *Podĕkujme Kristu pánu*. Gazdiné ich obdarovali vajíčkami. Keď dievčatá ponavštevovali všetky domy, bábrdľu vyzliekli zo šiat a hodili z mosta pri fare do potoka.

Hradište: **Bábuľu** opísal kronikár obce Martin Žilák: „Smrtná nedeľa bol významný sviatok, kedy pochovali Morenu, bohyniu zimy. Tesne predpoludním vychodia starší, mladší a deti na ulicu, či ešte nejde. Ňaňa Róža to robieva. Nesie strašiaka, ľudia tomu povedia bábuľa a kričí: „*Zimu tanesémo – leto donesémo. Bábuľa, za koho ťa vydámo? Za starého Skokana*“ – ten býval povýše. A toto sa pokrikuje a vždy sa nájde nový ženích, ľudia túto parádu sledujú. Ňaňa Róža idúc naspäť, ide z domu do domu a spieva so svojou skupinou nábožnú pieseň a potom prednesie svoj vlastný vinš, ku ktorému dodá vlastnú poznámku: „*Kot jej zomrén, nebude mati kdo bábuľu nésti a zima bude zaveľa*“.“

Lupoč: Učiteľ Cyril Bodický viedol od 5. 12. 1934 obecnú kroniku „Pamätňnú knihu obce Lupoč“ a zaznamenal ho nasledovne: „Na Smrtnú nedeľu sa nosila po našsky tzv. **Váľuja**– to jest smrťka, ktorú niesli dievčatá na kole stoknutú za dedinu na cintorín. Tuná ju spálili za zvukov všelijakých piesní. Táto „váľuja“ bola urobená zo šúp a slamy a oblečená do kroja. Niesli ju cez dedinu a spievali: „*Váľuja, váľuja, za koho ťa dáme? Za Janka Hornyho, veď ho radi máme*“. (Tento zvyk bol, podľa pamätníkov, v obci posledný raz okolo r. 1930).

Ľuboreč: Chodenie s **Váľbabou** – tak nazývali vynášanie Moreny. Ženy napiekli sladkosti a chlapi zabezpečovali mäsové „záhryze“ (klobása a slanina). Váliu vyniesli do poľa, v ktorom bolo zasiate žito. Mládenci, ktorí išli za dievkami, vyhľadali hrušku, Váliu dotrhali a zdrapy porozhadzovali po poli. Drevo z Válie polámali na kusy a dievky ho vyhazovali na hrušku. Ak sa niekto drevo zastavilo na hruške, tak sa do roka vydá.

Mašková: Vynášanie Moreny – **Válie** – sa robilo na Smrtnú nedeľu (5. pôstnu). Dievčatá obliekli jednu šupku do šiat naposledy vydannej nevesty a išli s ňou dedinou spevom. Vyniesli ju za dedinu, zobrali šupky a šaty spálili. Po tomto sprievode dievčatá nažobrali z domu do domu vajcia a slaninu a urobili si hostinu v jednom dome za účasti mládenčov a robili tam všelijaké, nie najslušnejšie hry. Keďže dievčatá spievali po dedine neslušné piesne, bolo toto sprevádzanie bábkou zvanej „Válie“ na doliehanie učiteľa vrchnosťou zakázané. Zdroj: *Obzor Gemera-Malohontu*, č. 1, roč. XXII., 1991; E. Horváthová: *Od fašiangov po Veľkú noc*. In: *Obzor Gemera*, č. 2, roč. XV., 1984, J. Žilák: *Spomienky na zvyky a obyčaje v Českom Brezove*. In: *Monografia Hradište*, M. Adamová: *O minulosti obce Mašková*. REKUS.

Popredný slovenský jazykovedec, rodák z Novohradu (Lupoč), prof. PhDr. Ján Matejčík, CSc. ju vo vecnom slovníku *Lexika Novohradu* zaznamenal takto v pôvodnom nárečí: *Babone na Smrtnú nedeľi: xodele žene z Váľijou, oblékle šupku, ňevestu zo slame, poton tajšle do poľa, tanĎe na jar sadele kromple, poton jí tan roztrhali xlapci a zapálili tú šuoku, to pod hruškou robili a déuke lôčale drevá, papeke na tú hrušku, a kocajé zastavelo to drevo na té hruški, tak sa do roka mala vidati*.

Vo **Vidinej** ju volali **váľuľa** a v **Luboreči** **váľbaba**, čo preukazujú nasledovné ukážky v nárečí:

„Chodenie s váľuľou“

„*To sa tak robilo, že sme sa stretli v smrtnú nedeľu pret Veľkou nocou Ďeti, xlapci aj dievčence. Jedna bola mladá ňevesta obléčená. Chodili sme po Ďedine, do každého dvora sme išli a zaspievali, zatancovali s tím preoblečením dievčatom. Váľuľa bola zo slami spravenná figurína na papeku. Prešli sme celou Ďedinou, všade nám dačo dali, keď sme dokončili pieseň: Váľuľa váľ, za koho ťa dám. Za starého Bucka, čo mu v hlave bucká...*“

Keť bol koniec, tak sme išli ku potoku k misijnému domu a tam sme ju hodili do potoka. Učiteľ to považoval za zaostalosť, že už treba modernejšie žiť. Prišli sme do školi po ňedeľi, zobral pravítko a švác po ruke – každí kto chodil, dostal po ruke.“

Zdroj: Vidiná (1995)

„Chodenie s váľbabou“

V piatu nedeľu pôstnu alebo nedeľu smrtnú dievčence pochodili po mladších nevestách, pýtajú od nich stužky alebo čiastky opotrebeného obleku, a išly do Španieho dvora (učiteľova záhrada, v ktorej je zvláštna lievikovitá jama) a tam v jame na koly natiahli šupku, vyobliekali ju do prinesených šiat, vyzdobili stužkami a za spevu ju nosili po dedine.

Pokračovanie na s. 10

Spev síce bol nevkusný textom, ale ho preca zvečnime: „Vália, vália kde si prebývala? V Čupejovíe dvore v tej hrdej komore. Tavo kysel' tavo, na to čierno bralo, kade richtárovo prasa sa vysralo?“ Ktorá nevesta nedala na výzdobu Válie, na tú dedinou pokrikovali: „Hrutkovie nevesta je veľmi krásna, lenže jej je láda prázdna, keby v láde mala, na kysel' by dala“. Váliu vyniesli do toho poľa, v ktorom boli žitá nasiate, vyhľadali niektorú hrušku a mládenci – ktorí za dievkami išli – Váliu na franforce dotrhali, dievky sa jej roztrhania tiež pilne zúčastnili. Zdrapy z Válie porozhazovali po poli. Drevo, na ktorom bola Vália oblečená, polámu na kusy a každá dievka, ktorej sa z neho dostalo, vyhodila ho na hrušku. Ak sa jej drevo zastaví na hruške, do roka sa vydá. Alebo ak hrušku prehodí bez toho, žeby sa drevo dotklo konára, i to je znakom toho, že sa do roka vydá.

Zdroj: Ján Berky-Luborecký: *Luboreč*

Ľudové stravovanie: Pôstne jedlá

Charakteristické jedlá viažu sa k obdobiam alebo dňom pôstu. Dodržiavanie pôstnych termínov a charakter pôstnych jedál ovplyvnilo kresťanstvo. Za pôstnu sa považovala predovšetkým rastlinná strava. Tradičnými pôstnymi jedlami boli preto rôzne polievky – obilninová, kapustová, strukovinová, cesnaková, hubová, ovocná, prívarky zo strukovín, kapusty, zemiakov a kaše z múky alebo krúp.

Na zápražku alebo omastenie jedál sa používali rastlinné oleje alebo stopené maslo, ktoré sa tiež považovali za pôstne. Pôstnymi boli múčne jedlá – cestoviny, placky a chlieb.

V Kokave nad Rimavicou nepriahali ani nepodkúvali kone, lebo by sa gazdovi stalo nešťastie. Nesmelo sa šiť, priať ani tkať, lebo by sa prsty zbierali, hydina by okrivela. Muž, ktorý by mal v odeve takúto niť alebo plátno a išiel by do hory, nevrátil by sa živý. V období pôstu sa nesmelo tancovať, lebo by ovocie predčasne opadlo. Nemali sa zmetať pavučiny, lebo by bolo málo priadze.

Pečenie chleba

Práca spojená s pečením chleba bola síce namáhavá, ale patrila k najdôležitejším v domácnosti. Začala sa večer pred pečením, keď sa zarobil kvások a preosiala múka. Ráno sa zohriata voda naliala do dreveného koryta, nasypala sa múka, pridal kvások a cesto sa začalo rukami miesiť. Dobre vymiesené cesto bolo zárukou vydareného chleba, preto sa tejto práci venovala veľká pozornosť. Keď bolo cesto vymiesené tak dobre, že sa ťahalo a nelepilo na ruky,

nádoba s ním sa postavila k peci, aby kyslo. Medzitým sa pripravili slamené alebo drevené nádoby, ktoré sa zvnútra pomúčili a nechali nahriať pri peci. Vykysnuté cesto sa po častiach vyberalo z koryta, váľalo sa do tvaru chleba a položilo do pripravených nádob dokysnúť. Zo zvyškov cesta sa niekedy robili placky, ktoré sa piekli pred alebo po pečení chleba. Počas kysnutia cesta sa začala pripravovať pec. Na jej rozkúrenie sa používali veľké polená. Niekde bolo zvykom, že sa do pece dalo toľko polien, koľko sa sádzalo chleba. Uhlíky z dreva sa z pece vyťahovali pomocou dreveného náradia (ohreblo, kočerha). Časť z nich sa vhodila do vedra s vodou, časť sa nechávala po bokoch otvoru pece, aby sa chlieb dobre piekol aj spredu. Dno pece sa vymietlo metlou, ktorá sa namáčala vo vode. Pred sádzaním chlebov do pece sa skúšalo, či je dobre vykúrená. Väčšinou sa do nej hodila hrst múky. Ak múka sčernela, pec bola prekúrená a so sádzaním sa muselo počkať. Keď hnedla pomaly, pec sa musela znova rozkúriť. Keď bola pec správne rozkúrená a vymetená, začali sa do nej sádzať chleby. Cesto sa vyklopilo z vahana alebo slamičky na drevenú plošnú lopatu s dlhou rúčkou, omylo sa vodou a zasunulo do pece. Do veľkých pecí sa zmestilo 9, do menších 4 pecne. Priemerne veľké, asi 2 kilogramové chleby sa piekli jeden a pol až dve hodiny. Počas pečenia sa gazdiná dva-trikrát pozrela do pece, či sa chleby pečú rovnomerne. Keď sa niektorý oneskoroval, presadila ho na iné miesto. Dobre upečený chlieb bol hnedočervený. Z pece sa vybral pomocou lopaty a kládol sa späť do nádoby, kde pred pečením kysol, alebo na lavicu k peci, na stôl, niekedy i na čisto zametenu podlahu. Ešte na lopate sa peceň zvykol utrieť vodou od popola, aby získal lesk. Chlieb chladol najmenej dve hodiny.

S pečením chleba, podobne ako s chlebom samotným, súviselo veľa povrových predstáv.

Pokračovanie na s. 11

Napríklad, ak dievča prvýkrát miesilo cesto na chlieb a cesto pukalo, hovorilo sa, že dostane muža v čizmách – pána, ak nepukalo, mala dostať muža v papučkách – sedliaka. Keď sa chlieb pri pečení rozpukol, malo prísť nešťastie, ak ho zabudla gazdiná v peci, verilo sa, že čoskoro zomrie.

Zdroj: www.ludovakultura.sk

V Kokave nad Rimavicou bola každá ľudová kuchyňa vybavená hlinenou pecou na pečenie chleba, umiestnenou v rohu kuchyne. Samotná pec mala vo výške okolo 80 cm vysunutú predpecie, na ktorom v dávnych dobách bolo otvorené ohnisko na varenie. Dym z ohniska i z pece pri pečení chleba odvádzať sopeč, v Kokave ho volali košok. Každá gazdovská žena sa už ako dievča musela naučiť technológiu pečenia chleba. Zvyčajne sa pieklo len raz za týždeň, naraz 5 – 6 veľkých okrúhlych chlebov. Záprava sa robila vo veľkom drevenom „chlebovom koryte“. Droždie sa nepoužívalo, gazdiné si samy pripravovali kvások z múky a mlieka pomocou zvlášť pripravených hrudiek zo pšeničných otrúb tzv. parenie. Hotový kvások sa zamiesil do cesta.

Zdroj: P. Spišiak:
 Ludové stravovanie v kokavskom regióne.
 In: *Obzor Gemera-Malohontu*, č. 1/1992

Žabacie stehienka len pre bohatých

Ani sa veriť nechce, že ešte pred päťdesiatimi až šesťdesiatimi rokmi bola v Kokave nad Rimavicou zaužívaná tradícia chytania žiab. Žaby sa chytali na začiatku jari, hneď po roztopení snehu. Na mokrých lúkach zostali malé jazierka a v nich sa zdržiavali žaby. Dnes si myslím, že to boli skokany, v tom čase sme ich nejako nerozlišovali. Podstatné bolo, že sa chytali v presných termínoch, lebo keď začali krkať, teda začínalo sa ich párenie, už sa nechytali. Celá technológia chytania spočívala v prehrabávaní jarnej močariny železnými hrabličkami, na ktoré sa žaby zachytili. Potom žabu odrali a oddelili stehienka, lebo len tie sa dali predať. Najviac platili v kokavskom kaštieli, ale nebolo to zlé ani u veliteľa žandárskej stanice, alebo v lekárskej rodine. Mne sa podarilo ochutnať túto špecialitu až o nejakých štyridsať rokov neskôr v jednej budapeštianskej reštaurácii, kde to nebolo zlé, ale poriadne drahé.

Rieka Rimavica nebola v tých časoch taká zregulovaná, ako je tomu dnes a mohutné jelše a vrby, ktoré rástli na jej brehoch, vytvárali v mnohých úsekoch akoby džungľu preletenú chodníkmi, ale hlavne vynikajúce koreňové systémy vo vode, ktoré sa stali výbornými zákutiami pre život rakov a rýb. Z rýb to boli najmä pstruhy a belice. O raky a ryby nikdy nebola na Rimavici núdza. Chytali sme ich do rúk, nikoho ani len nenapadlo trápiť sa s háčikom. Zaujímavé to bolo s rakmi. Tie sa tradične chytali v dierach pod koreňmi. Raz prišiel špecialista starý pán „dedo Jirsa“ a ten nám poradil: „pripečte, zosmrdnutú rybu pustite ju na špagáte do vody a uvidíte“. Raky naozaj vyliezali z dier a len sa tak hrnuli za úlovkom. Potom sa vošlo do vody a raky sa vyhadzovali na breh. Hneď priamo na mieste sme ich pekne do červena aj upiekli. Jedli sme len klepetá a chvosty, ale „dedo Jirsa“ vedel jesť celé. Chytené ryby sa opekali na ražňoch vystrúhaných z lieskových prúťov, obyčajne posypaných len rascom.

Zdroj: REKUS 3/2018,
 z blogu R. Kafku Naša Kokava
 Zdroj: výber z bulletinu NOS
Vedeti be mau každej (2016)

70.
 výročie
 úmrtia
 Boženy
 Slančíkovej
 -Timravy
 (27. 11. 1951)

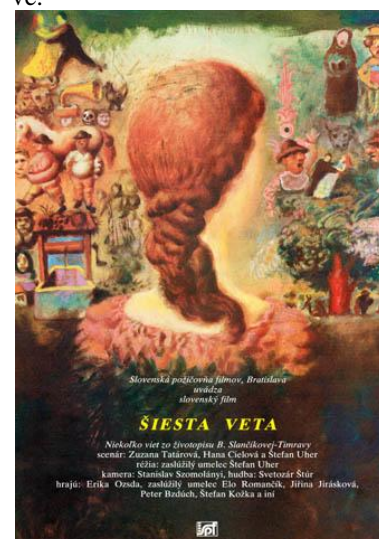
Krajom Timravy

V tomto roku si v súvislosti s Timravou pripomenieme ďalšie zaujímavé výročia:

- 40. výročie vzniku TV filmu **Katera** (1981), réžia: Martin Ťapák. Lúboštný príbeh mladého hájníka Jana Bimbovie a dvoch mladých žien z ľudu – svojráznej slúžky Katery a peknej, vážnej gazdovskej dcéry Ili Javorovie. Televízna filmová adaptácia rovnomennej poviedky Boženy Slančíkovej-Timravy, s použitím motívov aj z iných jej próz, podáva pravdivý obraz o živote ľudu vo vrchárskej obci Polichno. Nakrúcať sa aj v Madačke.

- 35. výročie vzniku filmu **Šiesta veta** (1986), réžia: Štefan Uher. Filmovanie prebiehalo v Polichne, Halíči, Ábelovej, Madačke a Hrachove.

Pokračovanie na s. 12

Dielo vzniklo v spolupráci scenáristiek, Hany Cielovej a Zuzany Tatárovej, na základe poviedok spisovateľky Boženy Slančíkovej-Timravy, predovšetkým jej novely Bez hrdošti. V piatich epizódach z autorkinej mladosti je zachytený proces formovania jej osobnosti, inšpiračné zdroje a korene jej prác i celá škála vzťahov jednotlivcov k národu, ktorý sa na sklonku 19. storočia začínal otvorene brániť proti národnostnému a sociálnemu útlaku. Za kamerou stál Uhrov dlhoročný dvorný kameraman Stanislav Szomolányi. Film mal premiéru 7. júna 1986 na 38. FFP (Filmovom festivale pracujúcich).

- **20. výročie** vydania monografie *Polichno – rodisko B. S. Timravy* (2001), autor PhDr. Jozef Drenko, vydal ju obecný úrad.
- **15. výročie** vzniku **Múzea B. S. Timravy** v Polichne (2006), sídli v budove evanjelickej fary, jej rodnom dome.

- **10. výročie** obnovenia obecnej knižnice ako **Knižnice B. S. Timravy** (2011).
- **10. výročie** od vzniku **Divadla B. S. Timravy** (19. 12. 2011), predtým Dom kultúry BST.
- **5. výročie** náučného chodníka **Timrava** (1. 10. 2016), pozostáva zo 14 informačných stanovišť, na 13 sú umiestnené po 3 informačné panely a 2 panely sú umiestnené pred obecným úradom a na zastávke autobusu. Timravin náučný chodník začína pred rodným domom Timravy, pokračuje po miestnej komunikácii k cintorínu. Od cintorína chodník vedie po miestnej spevnenej ceste a ďalej po poľnej ceste popod Timravin vrch k studničke Timrava...

Napísali nám

Pod'akovanie osvete

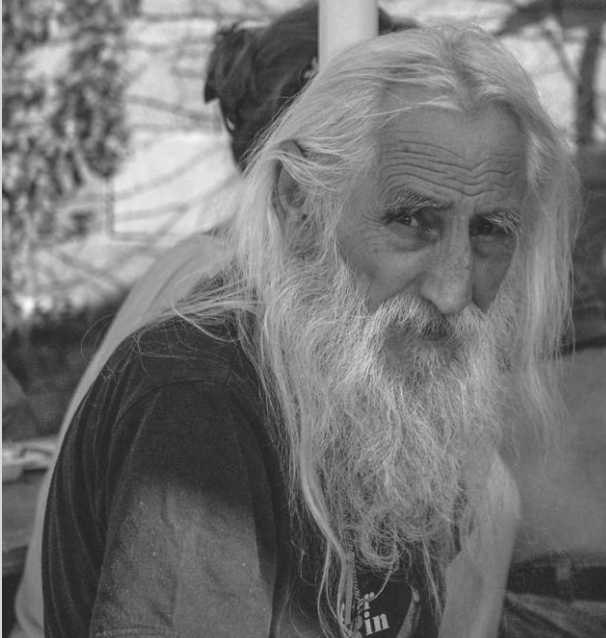
Vďaka pánovi redaktorovi Michalovi Abelovskému sa k nám dostalo do domácností ďalšie obsahom a rozsahom pútavé dielko *Kalendár výročí Novohradu a Malohontu 2021*, s pekným obrazovým obalom i vstupom. Jeho čítanie je pre nás okrem obohatenia najrôznejších vedomostí, poznatkov a znalostí zároveň aj príjemným spštením náročných chvíľ, aké v súčasnosti s ťažko skúšanou krajinou z nečakanej pandémie korona vírusu v izolácii mnohí zažívame. V Kalendári sme našli veľa zaujímavého, aj nepoznaného, neznámeho. Mnoho významných osobností či významné výročia, udalosti v Novohrade a Malohonte sú akoby prekvapením pre nás mnohých. Pútavé sú archívne snímky. Obdivujem rovnako skvele spracovaný bohatý obrazový materiál s prehľadnou štruktúrou, čo je dôkazom bohatosti histórie a súčasnosti širokého regiónu Novohradu a Malohontu.

Úprimná vďaka vám všetkým, ktorí ste sa na projekcii tohto vzácneho diela podieľali, zhromažďovali fakty, precízne chronologicky ich zoradili. Osobitná vďaka patrí pánovi redaktorovi Michalovi Abelovskému, ktorý na svojich skalných, ktorí aj o daný žáner stojíme, nezabudol.

Želám všetkým, pani riaditeľke Novohradského osvetového strediska Márii Ambrušovej, ako aj Vám, ktorí ste sa akýmkoľvek spôsobom na spracovaní, zozbieraní vzácneho materiálu k vydaniu Kalendára výročí Novohradu a Malohontu 2021 podieľali iba dobré zdravie a naďalej ďalšie tvorivé úspechy. Pôsobivé je obrazové a fotografické priblíženie od pánov Pavla Ožďániho a Ondreja Kamenského, vďaka vám. Všetci nás mnohých zakaždým iba potešíte.

PhDr. Jela Macková

**Navždy odišiel náš bývalý kolega,
osvetový pracovník OOS v Lučenci Vlado Sadílek.
Ostane v našich spomienkach ako človek s veľkou
charizmou, odvahou a kreativitou.
Výborný kamarát, bolo nám ct'ou.
Odpočívaj v pokoji.**

Vladimír Sadílek

*20. 1. 1945 † 27. 2. 2021

V sobotu 27. februára 2021 nás vo veku 76 rokov opustil herec, divadelný režisér a dlhoročný spolupracovník Národného osvetového centra.

Ako režisér, herec a výtvarník pôsobil vo viacerých divadelných súboroch, ako porotca divadelných festivalov, súťaží a prehliadok a ako lektor divadelných dielní a workshopov na Slovensku i v zahraničí. Dvakrát získal cenu Tvorivý čin roka. Prvýkrát za inscenáciu *Prenasledovanie a zavraždenie Jeana Paula Marata* v roku 1990, druhýkrát o dva roky neskôr za *dielo Hamlet – fragmenty a slová*. Obe inscenácie pripravil ako režisér s Pezinským rozprávkovým divadlom.

V roku 2006 mu generálny riaditeľ NOC udelil Medailu D. G. Licharda.

Pracoval ako metodik pre divadlo v Okresnom osvetovom stredisku v Lučenci. Na rozdiel od mnohých amatérskych divadelníkov vstúpil aj do sféry profesionálneho divadla napriek tomu, že neabsolvoval umelecké vzdelanie na profesionálnej škole. Navštevoval však trojročné diaľkové školenie pre režisérov, ktoré v 60. rokoch organizoval Osvetový ústav, kde ho vyučovali odborníci ako Vladimír Štefko, Anton Kret, Ján Zavarský, Peter Scherhauser a ďalší. V roku 1979 s Petrom Scherhauserom spolupracoval aj ako jeho asistent réžie pri inscenácii *Bratia Karamazovci*. Ako režisér, herec a výtvarník pôsobil vo viacerých divadelných súboroch. Jeho prvá vlastná réžia bola v roku 1974 v Lučenci s detským divadelným súborom, ďalej nasledovala réžia v Divadelnom súbore dospelých v Cinobani, v Divadelnom súbore Timrava v Lučenci, v DOS J. Kármána v Lučenci, v Divadle D2 a napokon už v spomínanom Pezinskom rozprávkovom divadle.

V časoch nedobrých pre Timravu, kedy nemohla oficiálne existovať, divadlo nezaniklo a „žilo“ zásluhou viacerých nadšencov. Takým bol i Vlado Sadílek, rozbehli bábkové divadlo, detské divadelné štúdio či antiiluzívne štúdio Katarzis. V tom období bola uvedená hra „*Zabudnúť na Herostrata*“ v jeho réžii, v Divadelnom štúdiu vo Vidinej naštudoval „*Antigonu*“. Bol jedným zo zakladateľov Medzinárodného tanečno-divadelného workshopu vo Fiľakove.

V 90. rokoch režíroval v profesionálnych divadlách: Bábkové divadlo Žilina (*Hviezda alebo osem šiat*), Bábkové divadlo Košice (*Holič s chvostom*), Thália Košice (*Prelet nad kukučkiným hniezdom*). Od roku 1995 pôsobil ako herec v ŠBD v Bratislave (*Čary-máry, Hladná kuchárka, Socha zaľúbených, Posledný bratislavský vodník, Zbojnícka princezná, Barón Prášil* a i.). Od roku 2000 režíroval v Divadle Alexandra Duchnoviča v Prešove, v Divadle Józsefa Kármána v Lučenci, v Divadle mladých v Močenku, v Divadle Ludus v Bratislave a taktiež v Srb-sku vo Vojvodine.

Ako herec účinkoval v slovenských i zahraničných filmoch: *Krajinka* (réžia: M. Šulík), *Fragmenty z predmestia* (réžia: P. Mikulík), *Majstri* (réžia: Ľ. Fifík), *Čarov po-bočník* (M. Strogov; koprodukcja: Taliansko, Bulharsko, SR), *Vzkriesenie* (Taliansko), *Nejasná správa o konci sveta* (réžia: J. Jakubisko, koprodukcja ČR, SR), *Kráľ Wladimierz* (Poľsko).

Češť jeho pamiatke!

Zdroj: www.nocka.sk, www.noslc.sk

Aktuality k celoštátnym postupovým súťažiam

Národné osvetové centrum v súvislosti s aktuálnou nepriaznivou pandemickou situáciou pristupuje k zmenám v rámci systému celoštátnych postupových súťaží a prehliadok vyhlásených v roku 2021.

Bez zmeny zostávajú: **AMFO 2021** – 49. ročník celoštátnej postupovej súťaže a výstavy amatérskej fotografickej tvorby; **CINEAMA 2021** – 29. ročník celoštátnej postupovej súťaže a prehliadky amatérskej filmovej tvorby; **Jazykom tanca 2021** (kategória C) – 27. ročník celoštátnej postupovej súťaže a prehliadky choreografií folklórnych súborov a tanečných zoskupení; **Viva il canto 2021** – 5. ročník celoštátnej postupovej súťaže a prehliadky dospelých speváckych zborov a vokálnych zoskupení; **Výtvarné spektrum 2021** – 58. ročník celoštátnej postupovej súťaže a výstavy neprofesionálnej výtvarnej tvorby.

Posunuté na mesiace apríl, máj, jún, september a október: **Hviezdoslavov Kubín 2021** – 67. ročník celoštátnej postupovej súťaže a prehliadky v umeleckom prednese poézie a prózy, v tvorbe recitačných kolektívov a divadiel poézie detí, mládeže a dospelých (týka sa aj školských, obvodných a okresných kôl).

Posunuté na jesenné mesiace: **Belopotockého Mikuláš 2021** – 46. ročník celoštátnej postupovej súťaže a prehliadky neprofesionálneho divadla dospelých; **Divertimento musicale 2021** – 30. ročník celoštátnej postupovej súťaže a prehliadky neprofesionálnej inštrumentálnej hudby; **FEDIM 2021** – 7. ročník celoštátnej postupovej súťaže a prehliadky neprofesionálneho divadla mladých;

Pokračovanie na s. 14

OdDYCHpoDYCH 2021 – 26. ročník celoštátnej postupovej súťaže a prehliadky dychovej hudby; **Šaffova ostroha 2021** – 28. ročník celoštátnej postupovej súťaže a prehliadky sólistov tanečníkov v ľudovom tanci.

Zrušené boli (jednotlivé kolá sa môžu realizovať ako samostatné nepostupové podujatia s cieľom vzdelávania, podpory prezentácie a rozvíjania jednotlivcov a kolektívov prostredníctvom spätnej väzby od odborníkov): **Jazykom tanca 2021** (kategória A, B) – 27. ročník celoštátnej postupovej súťaže a prehliadky choreografií folklórnych súborov a tanečných zoskupení; **Vidiečanova Habovka 2021** – celoštátna postupová súťaž a prehliadka hudobného folklóru detí; **Zlatá priadka 2021** – 49. ročník celoštátnej postupovej súťaže a prehliadky detskej dramatickej tvorivosti.

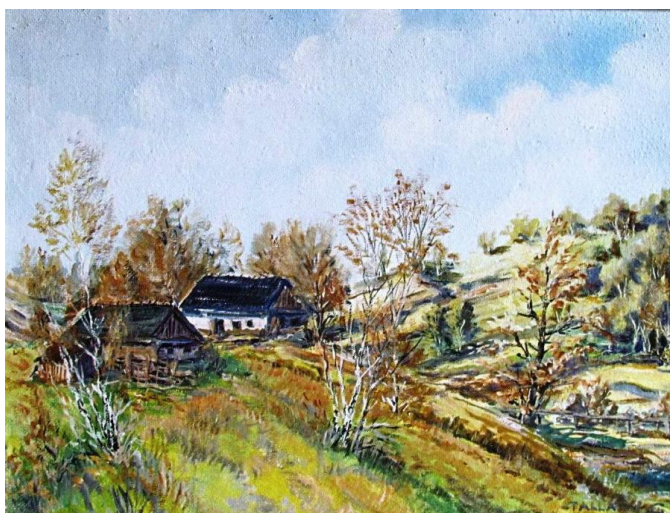
Termíny realizácie jednotlivých kôl budú upresnené v ďalšom usmernení v najbližšom období.

Zdroj: www.nocka.sk

Dodnes málo propagovaný unikát Kolešňa

Kokavská zvláštnosť (známa i v susednom Klenovci) bola kolešňové hospodárstvo. Kokavskí sedliaci hospodárili nielen na poliach v blízkosti obce, ale i na vrchovských majetkoch – „kolešniach“, vzdialených neraz aj 10 km od obce. Tu mali postavené kolešne (stodoly) pre dobytok a pre seba obytné stavania (spravidla zruby), v ktorých muži museli často bývať sami i celé týždne (najmä v zimnom období). Preto musel každý kokavský sedliak-kolešniar vedieť i variť.

Zdroj: Zdroj: Pavel Spišiak: Ľudové stravovanie v kokavskom regióne (Obzor Gemera-Malohontu č. 1/1992)

Ľudia tu hovorili: „Prišlízmo od kolešni“, „Misímo íti gu kolešni“, Mámovelie roboti pri kolešni“.

Podstatou takéhoto lazničkeho osídlenia bolo, že majiteľ býval trvale v obci a zakúpením pôdy na lazoch si vybudoval aj tam druhé hospodárstvo.

Veľmi dôležitá bola pramenistá voda, ktorá slúžila pre ľudí, ale aj pre dobytok.

V prvom rade sa začalo s výstavbou hospodárskej budovy, slúžila na ustajnenie oviec a dobytku, ako aj na uskladnenie krmovín a obilia. Táto budova pozostávala z maštale, humna a pajty.

V prvých rokoch sa postavila aj koliba ako prístrešok pre ľudí a v neskorších rokoch sa postavila „izbička“, ktorá nahradila kolibu. Tento dom mal len jednu, do ktorej sa vchádzalo cez „piklet“, predsieň. Z pikleta bol obvykle vchod do komôrky. V izbe bol jednoduchý nábytok a nebola tam podlaha, ale hlina.

Zdroj: Štefan Repčok: Príspevok k problematike lazničkeho osídlenia v severnom Malohonte (Obzor Gemera č. 3/1986)

Kolešniarsky bál 1981 v Bratislave, Zľava: Pavel Geksák riaditeľ Tuzexu, Mária Tomašovič-Chlebová, Vladimír Babnič spisovateľ, ing. Ján Bárdy predseda Kolešne, PhDr. Leon Sokolovský profesor UK, Eduard Pener predseda MNV Kokava

Samotný názov „kolešňa“ sa predsa dostal do povedomia aj inak. Tohto roku si pripomínáme **75. výročie** (1946), ako Ján Bárdy založil v Bratislave spolok Kokavčanov „**KOLEŠŇU**“. Prof. PhDr. Leon Sokolovský, CSc. bol iniciátorom, spoluzakladateľom a od roku 2001 aj richtárom „Kolešne“ – spolku kokavských rodákov v Bratislave.

Kokavské kolešne v obrazoch Františka Tallu bol názov tiež výstavy v auguste 2012, ktorú pripravilo Novohradské osvetové stredisko a inštalovaná bola v synagóge v Kokave nad Rimavicou.

JAZYKOVÉ OKIENKO

Júliusa Lomenčíka

NÁREČIE

Nárečie (dialekt) je súhrn jazykových prostriedkov ľudí bývajúcich na istom území alebo tvoriacich istú sociálnu skupinu. Nárečia sa rozdeľujú na miestne (teritoriálne) a sociálne. Miestne nárečia sa navzájom odlišujú celým súborom jazykových prostriedkov (nie iba slovnou zásobou) a používajú ich ľudia viazaní územne, svojím bydliskom na jedno miesto.

Nárečia nie sú ustálené (ako celok – v porovnaní so spisovným jazykom, ale jednotlivé dialekty majú ustálenú podobu a sú často značne archaické), nie sú jednotné, ale sú diferencované podľa územia (v každej oblasti, kraji, ba i obci je iný súbor jazykových prostriedkov, iný systém, iný dialekt). Každá nárečová skupina (krajové nárečie) sa vyznačuje svojskými znakmi. Niektoré z nich presahujú do susedných oblastí, iné nie sú rozšírené ani na celom území krajového dialektu. Nárečie sa používa iba v ústnej podobe (veľmi zriedka v písomnej) a má prevažne dorozumievaciu (komunikatívnu) funkciu.

Na území Slovenska sa vyčleňujú tri hlavné (oblastné) nárečové skupiny: stredoslovenská, západoslovenská a východoslovenská. Stredoslovenská nárečová oblasť sa člení na severnú a južnú (a tá na západnú a východnú – gemerskú) podskupinu. Oblastné nárečia sa rozdeľujú na krajové dialekty a majú názvy podľa bývalých žúp: zvolenské nárečia, novohradské nárečia a pod.

Stredoslovenské nárečia podľa niektorých spoločných znakov sa rozdeľujú na severné (liptovské, oravské, turčianske hornonitrianske) a južné – západné (zvolenské, tekovské, hontianske, hontiansko-novohradské vrchárske, modrokamenské, strednonovohradské) a východné (ipeľské, západogemerské, stredogemerské, východogemerské a horohronské).

Novohradské nárečia tvorili v dávnej minulosti jeden komplexný nárečový celok až do tureckých vpádov v 17. storočí (vytvorenie hlavnej spojovacej tepny z Maďarska cez Novohrad do Zvolenskej župy. Preto sa na tomto páse novohradských dedín objavujú znaky zvolenských dialektov. Západná a východná časť Novohradu sa z jazykovej stránky vyvíjala samostatnejšie. Postupne západonovohradské nárečia inklinovali k nárečiam hontianskym, navzájom na seba pôsobili, kým východonovohradské (ipeľské) sa dostávali do tesnejšieho kontaktu s nárečiami v juhozápadnom Gemeri.

V strednonovohradských nárečiach sú nezmenené dvojhlásky, mäkké ľ: *neboľi, veľa*; nie je tu neurčitok na –ťi ako inde v Novohrade: *pomáhať, vidávať*, skupina dn ostáva: *edna*; sú tu l-ové tvary typu *chiťeu, uzarela* a neurčitky typu *bučeť, robeť*.

Východonovohradským (ipeľským) nárečím sa hovorí podľa **Eugena Jónu** v osemnástich obciach. Uvedol ich v abecednom poriadku (s úradnými názvami, pričom v zátvorkách je ľudový názov alebo sa naznačuje výslovnosť): 1. Breznička [Brezňic(a)], 2. České Brezovo [Bre-

zovo], 3. Bystrička [Bestrička], 4. Cinobaňa [Cinobaňa], 5. Hrabovo [Hrabovo], 6. Hradište [Hradíšťe], 7. Kalinovo [Kaľinovo], 8. Slaná Lehota [(Slaná) Lahota], 9. Málinec [Málinec], 10. Mládzo [Mládzo], 11. Ozdín [Ozdín], Poltár [Poutár], 13. Rovňany [Rovňane], 14. Točnica [Točnic], Turíčky [Turické], 16. Uhorské [Uhorsko], 17. Veľká Ves [Veľká Ves], 18. Zelené [Zeľeno]. V štúdiu *K vývinu slabičného l, r v ipeľskom nárečí* (Jazykovedný časopis, 1962) označil ipeľské nárečie za „... relatívne samostatný celok, ohraničený na severe lesnatými vrchmi, na západe Lučenskou dolinou, kde ide hradská a železnica smerom Zvolen – Lučenec, na juhu maďarským jazykovým územím približne na čiare Lučenec – Rimavská Sobota a na východe Suchánskou a Rimavskou dolinou, kde ide hradská a železnica smerom Brezno – Tisovec – Rimavská Sobota“.

Začlenenie tohto nárečia do systému strednej slovenčiny s poukázaním na zvláštnosti vokalickeho a konsonantického systému uskutočnil Ján Matejčík. V nadväznosti na uvedenú Jónovu charakteristiku ipeľského nárečia Ján Matejčík uvádza vo vnútri východonovohradského teritória určité diferencie, podľa ktorých sa ustálili dve väčšie nárečové skupiny: 1. severná – vychádza z Málinca, potom sa stáča juhovýchodným smerom cez Ozdín, Bystričku, Rovňany, Slanú Lehotu a České Brezovo, a odtiaľ sa vracia späť cez Krnú, Hradište a Uhorské k východiskovému bodu; 2. južná – začína sa približne v Poltári, ďalej prechádza cez Zelené, Brezničku a Kalinovo, potom juhovýchodným smerom zasahuje ešte Veľkú Ves a v západnom cípe Točnicu, odkiaľ sa vracia cez Cinobaňu, Turíčky a Mládzo k svojej východnej hranici. Prechodný pás novohradsko-gemerský ohraničuje zo severu celú ipeľskú skupinu od Váľkova cez Pondelok a na juhu sa končí približne Hrnčiariskými Zalužanmi.

Uskutočnili sa tu mnohé hláskové zmeny. Napr. dvojhlásku *ie* nahradilo zúžené *é*: *ňesťi, té, lepšé, spéva*, dvojhlásku *uo* zúžené *ó*: *móže, kóp* (aj zo ženó), hlásky *ä* (v istej pozícii) a *ia* sa zmenili na *ei*: *sveitok, preiteľei, robei, peitok, ukeizaťi*, hláska *u* sa po mäkkých spoluhláskach mení na *i*: *bricho, diši, ľito, plíca, kľič*, hláska *o* pri ohýbaní zasa na *e*, príp. *ie*: *s kováčem, kráľevi, kostiieu*. Zmenilo sa aj pôvodné *y* na *e* a *y* na *ej* (*ei*) *sen, reba, meš, múdre, pejtaťi, dobrej, bejva, peknej*, ale po *k, h, ch* ostáva *i*, *i*: *takí, chiba, kislá, hibatí, chír*. Hláska *ä* je aj v type *vřbä* (hromadné), *kúpä* (3. os. mn. č.). Je tu aj mäkké ľ: *lahľi, veľmi*. Slabičné *l, ľ* sa mení na *o*, *ou*: *soza, hobokí, stoup, touk*. Koncové *-m* sa zmenilo na *-n*: *sed'en, mán, kuraťon*, koncové *-ť* a *-ň* sú tvrdé: *pet, smrt, d'en*, v koncovom *-st'* odpadlo *-ť*: *rados, žalos, šes, dos*. Slová na *k, g, h, ch* (muž. a žen. rodu) sa skloňujú podľa mäkkých vzorov: 1. p. mn. č. *prache, nohe, ruke*, 6. p. jedn. č. *na ruki, na nohi*. Prídavné mená a zámená majú po mäkkých a po *k, h, ch* tvary s koncovkami *-iho, -imu*: *takího*, ale po ostatných spoluhláskach *-eho, -emu, -ech* ap.: *dobreho, múdreho*. Neurčitok má príponu *-ťi*: *robiťi, páraťi*, 1. os. mn. č. má koncovku *-mo*: *robímo, kosímo*.

KAM ZA KULTÚROU

BBSK – Novohradské osvetové stredisko

Na základe opatrení ÚVZ SR bolo **zakázané usporadúvať hromadné podujatia kultúrnej či inej podoby.**

Preto sme sa opäť zamerali na virtuálny priestor. Sledujte nás na www.noslcl.sk, <https://www.facebook.com/novohradskaosveta>

1. 3. 2021 - Otče Náš

Prinášame vám duchovné skladby z repertoáru Chrámového speváckeho zboru Campana z obce Breznička

3. 3. Gajdy a gajdošská kultúra – 1. časť

Tradičný ľudový hudobný nástroj, vyskytuje sa vo viacerých regiónoch Slovenska v rôznych podobách a typoch. Gajdy a gajdošskú kultúru Vám priblíži Andrej Babiar v rámci mesačného cyklu: Slovenské ľudové hudobné nástroje.

5. 3. Ľudové stravovanie – pôstne jedlá

Charakteristické jedlá v období pôstu, fotorecept.

8. 3. MDŽ

Význam nehľadáme v kvetoch, ale v rovnocennosti.

10. 3. Píšeme na diaľku

Literárny klub V.L.A.S. virtuálne – tvorba autorov, hodnotenie lektorky, virtuálny hosť.

12. 3. Kalendárne obyčaje: GREGOR

Gregorácie, obchôdzky žiakov po domoch, ktorí vyberali naturálie pre učiteľa, najmä vajčeka.

18. 3. Virtuálna vernisáž – SALÓN TVORBY

Video galéria amatérskych fotografií regiónu Novohrad a Malohont.

19. 3. Zvyky a pranostiky na Jozefa
Prezentácia v rámci cyklu ľudových zvykov a obyčajov

21. 3. Smrtná nedeľa – vynášanie Moreny

Je dva týždne pred Veľkonočnou nedeľou. Bola spájaná s **vynášaním Moreny** a pre tento jarný zvyk boli typické obchôdzky s figurínou. Podstatou obradu bolo symbolické vynesenie zimy z obce.

23. 3. Virtuálna vernisáž – SALÓN TVORBY

Video galéria neprofesionálnych výtvarníkov regiónu Novohrad a Malohont.

26. 3. Výstava – AMFO 2021, 49. ročník celoštátnej postupovej súťaže a výstavy amatérskej fotografickej tvorby

Virtuálna výstava fotografií v rámci 49. ročníka celoštátnej postupovej súťaže a výstavy amatérskej fotografickej tvorby autorov z regiónu Novohrad a Malohont.

30. 3. Výstava

– Výtvarné spektrum 2021, 58. ročník celoštátnej postupovej súťaže a výstavy neprofesionálnej výtvarnej tvorby

Virtuálna výstava neprofesionálnej výtvarnej tvorby v rámci 58. ročníka celoštátnej postupovej súťaže Výtvarné spektrum 2021.

BBSK – Novohradská knižnica Lučenec

Oznamuje čitateľom, že je **OTVORENÁ.**

Pobyt v knižnici je zakázaný!

Preberanie a výdaj kníh len cez okienko. Využite možnosť objednania kníh cez online katalóg, alebo na telefóne čísla 047/4511933

sluzby@nklc.sk,

Beletria 047/4326369

naucna@nklc.sk, náučné oddelenie.

Novohradská knižnica vďaka finančnej podpore Banskobystrického samosprávneho kraja v spolupráci s českým portálom Palmknihy.cz- e-Reading ponúka čitateľom prístup k viac ako 9000 e-knihám.

Čitatelia majú možnosť požičať si e-knihy z pohodlia domova, prostredníctvom on-line katalógu Dawinci. Kedykoľvek, odkiaľkoľvek a zadarmo – stačí mať len platný čitateľský preukaz.

Bližšie info: www.nklc.sk.

Výstava obrazov Márie Habajovej pod názvom **POKOJ VO FARBÁCH.**

Autorka výstavy pochádza zo Svitú, je veľmi kreatívna a zručná, venuje sa aj výrobe sviečok a mydielok a amatérsky maľuje. Výstavu si môžete pozrieť online na Fb stránke Novohradskej knižnice od 15. februára do 31. marca 2021, prípadne po uvoľnení opatrení aj osobne na galérii oddelenia náučnej literatúry v čase otváracích hodín knižnice.

BBSK – Novohradské múzeum a galéria Lučenec

Do 31. 3. predlžujeme výstavu „65”

„Obrady jarného cyklu”

soboty o 15.00, séria krátkych podcastov s etnologičkou NMG, predstaví tradície a obrady jarného obdobia, anchor.fm/nmgc alebo Spotify – NMG.

„Dom múz”,

4. 3. 2021 o 14.00,

FB a podstránka, krížiková výšivka a jej prevedenie v regióne Novohrad.

FAQ pre BÁDATEĽOV,

11. 3. 2021 o 11.00,

Live prenos FB/Instagram, zodpovieme najčastejšie otázky bádateľov v NMG.

Na kávu s Timravou,

18. 3. 2021 o 15.00,

jej životom a tvorbou prevedú etnologička NMG Michaela Škodová a metodička NKLC Monika Albertiová.

Čaro kraslíc – online výstava súkromnej zbierky Tünde Benko, 22. 3. o 15.00, FB a Instagram.

Online podujatie: **Zo zákulisia NMG,** 25. 3. 2021 o 17.00